

OPT EROI DOBROGENI AI PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL CĂZUȚI ÎN LUPTELE DIN DOBROGEA. LE SUNTEM DATORI...

Dr. Lavinia DUMITRAȘCU*

Au murit pentru Țară în Primul Război Mondial. În majoritatea lucrărilor dedicate acestui moment sunt amintiți comandanții, soldații sunt trecuți ca numere: x soldați căzuți în luptele de la Turtucaia, y soldați căzuți la Mărășești...

Și totuși, trebuie să recunoaștem că, cel puțin în bătăliile din 1916, soldații au fost carne de tun. În acele timpuri, când patriotismul chiar exista în sufletul românilor, s-au dus la război cu credința că-și apară pământul. Mulți au căzut la datorie. Aveau, acasă, părinți, soții, copii, prieteni. Aveau un loc de muncă, aveau o viață înainte...

Nu cred că există, undeva, o listă a tuturor soldaților căzuți în Primul Război Mondial. Nici nu intenționăm să o realizăm, ci doar să scoatem din uitare niște nume, ale unor oameni cărora le datorăm atât.

Un om moare, cu adevărat, atunci când nu mai este pomenit. Pe eroii noștri i-au pomenit rudele și prietenii, camarazii timpului lor. Apoi au căzut, nemeritat, în uitare.

În 1919-1920, oameni care i-au cunoscut scriau în paginile ziarului „Dobrogea Jună” un serial închinat lor, *Pentru Patrie. Vitejii dobrogeni*. Aceștia au adăugat și latura umană a eroilor pe lângă cea de militari. Ca un omagiu. Apoi, au „plecat” și ei.

Au rămas, unii doar, nu toți, înscriși pe monumente dedicate eroilor. Și ca nume de străzi, de multe ori nespecificându-se cine au fost.

Nu am găsit toate numerele ziarului, dar, măcar câteva nume de eroi dobrogeni pot scoate din uitare. Cercetarea este la început și sper să găsesc mai multe informații.

Mă opresc, în acest articol, la eroii dobrogeni căzuți în bătăliile din Dobrogea anului 1916, așa cum reiese din paginile „Dobrogei June”.

Serialul începe cu „**Gheorghiță Popa**”, de la care, explică Sarry, în nr. 8 al primului an al „Dobrogei June” a primit o scrisoare de felicitare pentru apariția ziarului, semnată Gh. Gh. Popa, în care declara: „*Ar fi timpul ca și noi să manifestăm, și având la îndemână sprijinul și sfatul părinților noștri, să ne conducem singuri destinul. Pe nimenea altul nu-l poate durea mai mult de păsurile noastre, ca pe noi înșine.*” A fost alături de ziar la bine și la rău, dând redacției „*ajutorul simțitor și sfatul bătrânesc*”.

* Cercetător științific III – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.

„Nu era un om de temperament, dar de caracter. Fericirea din viață dănsul o vedea într-o muncă concentrată, serioasă și tăcută, și în tihna care nu prejudiciază nici bunul și nici dreptul celorlalți.

În familie, ca și în societate, Gheorghiță Popa a dovedit întotdeauna a fi cavalerul pentru care sacrificiul constituie o datorie.

Prietenul iubit care n-a cunoscut ce este dușmănia, nu și-a destăinuit față de nimeni, nici chiar față de părinți, resemnările niciodată și a primit totdeauna cu zâmbetul pe buze loviturile nedrepte ale soartei.”

Ofițerul de rezervă „Tr. O.”, nota în carnetul său de campanie despre soarta camaradului său: „În ziua de 9/20 august 1916 Lt. Gheorghiță Popa, din Regimentul 9 Călărași, care făcea parte din escadronul de cercetare cade rănit în luptele de la Bogdanova și luat apoi prizonier de Bulgari.

Din informațiuni, aceștia l-au mutilat oribil.

Am găsit la Belogora, același sector, soldați români care erau străpunși în pânțele de femeile bulgare de furcile de fier, și cu ochii scoși”.¹

Gheorghiță Popa făcea parte din familia de mocani Popa din Satulung (Transilvania), stabilită în Dobrogea după revenirea acestui teritoriu la Patria Mamă. Membrii acestei familii au devenit mari proprietari și crescători de vite.² În Actul constitutiv al Societății anonime „Banca Sindicatului Agricol din Constanța”, din 1911, regăsim numele lui Gh. Gh. Popa în Consiliul de administrație.³

Achile N. Sarry, născut, la Constanța, în 1894⁴, a fost absolvent al Liceului „Mircea cel Bătrân”, promoția 1915.⁵ Sublocotenent, a căzut, în septembrie 1916, la Turtucaia.⁶

* Cercetător științific III – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.

¹ Const. N. Sarry, *Pentru Patrie. Vitejii dobrogeni*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 29, 2/15 iunie, 1919, p. 1.

² Lavinia Gheorghe, *Personalități mocane în județul Constanța (secolul XIX - începutul secolului XX)*, în „Acta Musei Porolissensis”, Zalău, XXXI- XXXII, 2009-2010, pp. 71-86.

³ *Înființarea societății anonime Banca Sindicatului Agricol din Constanța*, „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie. Circumscripția X, Constanța”, XXII, nr. 5-7, august-octombrie 1911, p. 66.

⁴ Lavinia Dumitrașcu, *Liceul „Mircea cel Bătrân” din Constanța și „mirciștii” în Primul Război Mondial*, în „Dobrogea și Marea Unire la Centenar”, Editura Tipo Moldova, Iași, 2018, p. 58.

⁵ Idem, *Cercetași elevi, absolvenți și profesori ai Liceului „Mircea cel Bătrân” din Constanța. Și ei sunt eroi ai Războiului de Reîntregire*, în „Dobrogea în contextul Primului Război Mondial”, Ed. Top Form, București, 2017, pp. 227-236; Ion Faiter, *Monografia Colegiului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, Editura Muntenia, Constanța, 2004, p. 418.

⁶ Remus Macovei, *De la Turtucaia la Budapesta. Prințul de sânge al militarilor constănțeni în campania 1916-1919*, Editura Next book, Constanța, 2017, p. 92.

Amintirile despre Achile Sarry sunt scrise de un prieten, probabil camarad din armată, care semnează, cu inițiale, „H.P.Gr”:

„Neclinit la datorie sfântă, a rămas locului, ca să nu uite niciodată, că așa cum a fost toată viața, așa a înțeles să rămână pentru totdeauna: statornic și hotărât într-o convingere și o luptă.

Cu Achile Sary s-a dus o inimă, o prietenie și o mândrie a noastră, a tuturor. Acum câțiva ani, când la un concurs de chimie la Galați au fost chemați toți elevii clasei a 8-a a liceelor din țară, profesorii universitari, cari compuneau juriul, au decernat premiul I lui Achile Sarry.

Între camarazi era un suflet și un caracter; atât de drag tuturor, atât de bun și atât de vesel în multe din ceasurile când aveam nevoie cu toții de puțină încurajare; în entuziasmul său tineresc și sănătos, cu pornirile lui «dobrogene» și cu ieșirile lui glumețe, ne făcea să uităm adesea momentele de restriște și încercările grele prin care ne era dat să trecem.

Într-un cântat s-a stins desigur. A murit cântând spre Dumnezeu și amintindu-și cu drag de buna lui mamă... ”.⁷

Achile Sarry s-a născut într-o familie de greci, părinți fiind Nicola și Haricleea. Tatăl său se stabilise în Constanța, venind din Constantinopol, unde era negustor de vinuri. Aici s-a căsătorit cu Haricleea, grecoaică din Constanța. Au avut 7 copii, între care Achile. Fratele său mai mare, Constantin, înființează și conduce ziarul constănțean „Dobrogea Jună”. Și el s-a încadrat în armata, luptând în Regimentul 74 Infanterie, la Turtucaia, unde cade prizonier, fiind internat, timp de 2 ani, în lagărul de la Pernik (Bulgaria). În timpul prizonieratului, acesta scrie volumul, *Zile cernite - Zile de durere*.⁸

Pe placa de bronz realizată de sculptorul Ion Jalea în amintirea camarazilor și colegilor săi mirciști, cercetași căzuți în Primul Război Mondial, la loc de cinste este înscris și numele lui Achile Sarry.⁹ De asemenea, o stradă din Cartierul I.C. Brătianu din Constanța îi poartă numele.

Marin Perianu

Trifon Oprea scrie: „Pe Marin Perianu, învățător din comuna Pazarlia¹⁰ l-am cunoscut încă din 1892 ca elev al celei dintâi Școale Normale din Constanța. Se număra printre elementele distinse ale școalei.

⁷ H.P.Gr., *Pentru Patrie. Vitejii dobrogeni*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 39, 24/11 august 1919, p. 1.

⁸ Sânziana Ionescu, *Saga grecului Constantin Sarry, cel care a fondat cel mai important ziar al Dobrogei*, în „Adevărul”, 15 noiembrie 2020 cf. <https://adevarul.ro/stiri-locale/constanta/saga-grecului-constantin-sarry-cel-care-a-fondat-2058899.html>

⁹ Lavinia Dumitrașcu, *Liceul „Mircea cel Bătrân”* ..., p. 58.

¹⁰ Azi, Târgușor.

Liniștit, modest și veșnic cu surâsul pe buze. Nu l-ai fi prins niciodată în lupte nejustificate. Cu greu, dar hotărât, se angaja în acțiuni ce l-au lăsat neperitor în inimile țărănimii.

Înființează și conduce în satul Pazarlia încă din 1900 cea mai frumoasă Bancă Populară și duce cea mai înverșunată luptă în potrivea marelui proprietar din sat, ale cărui interese erau primejduite, apropiindu-și și stima și respectul sătenilor.

În școală, era la datorie, - în afară sfătuitor sincer și apreciat.

La războiu...alături de elevii lui, al căror comandant de ploton era, a împins până la sacrificiu spiritul datoriei...

Cade în ziua de 24 August, printre cei dintâi eroi, în luptele dela Turtucaia.

*Plâns și regretat de întreg satul, care vede în pierderea lui sfârșitul a atâtor începuturi – căci dascăli de talia celui ce a fost Marin Perianu, cu greu se găsesc.*¹¹

Perianu I. Marin din Târgușor, învățător definitiv la Pazarlia¹² era căsătorit și avea 4 copii. Sublocotenent în Regimentul 74 Infanterie, a căzut, pe 24 august, la Turtucaia.¹³

Numele său este înscris primul pe Monumentul eroilor din comuna Târgușor (fostă Pazarlia).¹⁴

Nicolae N. Roșculeț - avocat; sublocotenent Regimentul 74 Infanterie - căzut la Turtucaia, pe 23 august 1916. Articolul este scris de avocatul constănțean Ștefan Bârzan.

„În cei câțiva ani cât a profesat, a dat dovadă că poseda un frumos capital de cunoștințe, care, unit cu activitatea lui stăruitoare și firea lui cinstită, i-ar fi asigurat un loc de cinste.”

Baroul a pierdut „unul din cei mai fervenți luptători pentru drept și dreptate”, iar societatea „un om de caracter. Sufletul lui cinstit nu concepea transacții între interesele lui personale și datoriile sociale.

Era încălzit de un idealism curat: era simțitor la durerile celor mulți...

(...) Ca în totdeauna și în luptele dela Turtucaia, Roșculeț a fost cel dintâi la datorie, unde a căzut, luptând contra puhoiului inamic, întreit și împătrit superior ca număr și armament.

¹¹ Trifon Oprea, *Pentru Patrie. Vitejii dobrogeni*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 43, 5 octombrie 1919, p. 1.

¹² I. Georgescu, *Învățămintul public în Dobrogea*, în „878-1928 Dobrogea – 50 de ani de veață românească”, Cultura Națională, București, 1928, p. 469.

¹³ Remus Macovei, *op. cit.*, p. 245.

¹⁴ Idem, *Omagiu eroilor. Monografia operelor comemorative de război din județul Constanța*, Editura Muntenia, Constanța, 2023, p. 262.

*Aceeași tranșeie care-l protejase câteva momente contra loviturilor dușmane, l-a reținut rece la sânul ei, lovit în frunte, și, D-zeu știe ce va fi urmat.*¹⁵

Pe 5 ianuarie 1916, avocatul Nicolae N. Roșculeț participa, la București, la serbarea națională dedicată împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui C.A. Rosetti.¹⁶

Numele lui a fost dat unei străzi din cartierul I.C.Brătianu din Constanța.

Nicu I. Mandai

Inginerul Iv. Banciu l-a cunoscut mai bine în ultimele luni de pregătire militară înainte de intrarea României în război. *„Era comandantul unei secții de mitraliere din Regimentul 74 Constanța. Model în toate privințele: plin de bunătate, de o putere de muncă extraordinară, bun organizator, și în toate acțiunile sale presărând nota veselă caracteristică fericitului său temperament, notă comunicativă și atrăgătoare.*

...nu voi uita nici odată cât bine sufletesc mi-a procurat în serile petrecute în casa părinților mei din Topraisar, în acele luni de frământare, care ne îngrijorau pe toți. Cu vioiciunea spiritului său și cu inteligența sa scriitoare reușea să dispună imediat pe toată lumea și să producă farmec în jurul său.

(...)A căzut la Turtucaia în fruntea unității sale, unde abia sosit pe poziții și după ce-și încadraseră de minune ținta, improșca moarte în mijlocul hordelor, ce năvăleau, ajutat de vitejii săi ostași, pe care știuse să și-i formeze.

*L-au ridicat grav rănit și în scurt timp s-a stins într-un spital din Călărași. L-au plâns acele persoane, cari nu-l cunoscuseră înainte – atâta splendoare răspândea încă în zilele lui de agonie, frumoasa lui făptură”.*¹⁷

O stradă din cartierul constănțean I.C. Brătianu îi poartă numele.

Constantin Sarry îi face o prezentare învățătorului **Petre Ștefănescu-Dobromir**: *„Un ostaș a fost, în adevăr, modestul dascăl dela Dobromir, care, cu îndrăzneala și puterea geniului, s-a apropiat de culmi, pe care alții nici n-ar îndrăzni să le viseze.(...)*

Sentimental până la impulsivitate, dânsul iubea și ura cu pasiune – cu pasiunea aceea care măgulește pe prieteni și îi umilește pe dușmani.

¹⁵ Ion Bârsan, *Pentru Patrie. Vitejii dobrogeni*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 34, 7/20 iulie, 1919, p. 1.

¹⁶ *Centenarul nașterii lui C.A. Rosetti*, „Liberalul Constanței”, III, nr. 37, 5 iunie 1916, p. 3; nr. 38, 12 iunie 1916, pp. 1-2.

¹⁷ Iv. Banciu, *Pentru Patrie. Vitejii dobrogeni*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 33, 30/13 iulie, 1919, p. 1.

În intimitatea lui de o sinceritate și naivitate feciorelnice, în viața publică era de o impetuoșitate de atitudine, care-l făcea temut și primejdios.

Ca învățător n-a fost rutinarul îngrădit de legi și de sisteme. Din tată-n fiu legat de catedră, vedea în meseria lui un apostolat și așa privind, preconiza pentru provincia de peste Dunăre un program special în care «să se găsească o largă răsfrângere mediul dobrogaen, nu cu necesitățile lui practice, ci cu particularitățile lui. Învățăturile ce se dă în școlile din ținut – pretindea el – să fie impregnate de «spiritul dobrogean».

Factor determinant în mișcările învățătoresști, reușise în cele din urmă să impună curentul «nou», pe care-l reprezinta cu toată căldura omului de convingeri și de acțiune.

În viața politică, Petre Ștefănescu a fost un Român prea aprins, ca să nu simpatizeze pe d. Iorga, și prea o personalitate pentru ca să suporte autocratismul acestuia, necondiționat.”

Apropiat de „Dobrogea Jună” prin dobrogenism, „a contribuit ca nimeni altul la adâncirea brazdei, de unde va răsări cât de curând acea recoltă, ce va constitui comoara, pe care «nici moliile n-o strică și nici hoții n-o pradă și n-o fură».

Ca scriitor, Petre Ștefănescu marchează o epocă de publicistică dobrogeană. Asimilând printr-o muncă stăruitoare, o cultură universală apreciabilă, scrierile sale cu care a onorat atâtea reviste profesionale și ziare politice, se distingea printr-o logică de fer, o calitate olimpiacă, o eleganță în formă și un curaj de opiniuni care-i consacrau talentul strălucit și-i asigurau stima și aprobarea până și a adversarilor.

A tradus o bună parte din opera lui Foersier asupra educației și avea în lucru o serie de abecedar pentru școlile din Dobrogea.

(...)Petre Ștefănescu a fost unul dintre puținii care au spintecat, analizat și enunțat «SPIRITUL DOBROGEAN».

«Traiul laolaltă – scria el – veacuri dearândul, a statornicit între diferite neamuri dobrogene o CONȘTIINȚĂ UNITARĂ aceea a unei comunități cu un singur soi de interese și cu un singur fel de aspirațiuni.

Pe deasupra tuturor deosebirilor, care isbesc și pe cel mai neatent observator al lucrurilor, ceva comun, ca o vagă aspirațiune, apare chiar în complexul de preocupări și de năzuințe particulare: este SUFLETUL DOBROGEAN, eșit din identitatea de interese și din amintirea acelorasi suferințe istorice, prin care toți am trecut.»”

A fost ucis, „alături de alți frați, din primele șanțuri dela Turtucaia, în ziua de 23 spre 24 August 1916...”¹⁸

¹⁸ Const. N. Sarry, *Pentru Patrie. Vitejii dobrogeni*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 30, 9/22 iunie, 1919, p. 1.

Petre (apare și ca Petru) Ștefănescu este fiul profesorului Gheorghe Ștefănescu, venit în Dobrogea odată cu Ion Bănescu, pentru a deveni „apostoli ai culturii române”.

Învățător „înaintat” la Dobromirul din Vale¹⁹, Petre Ștefănescu a fost un susținător ardent al unei școli normale adaptate la nevoile Dobrogei.²⁰

Și fratele său, Traian, învățător definitiv la Chirnogeni, (Ghiuvenlia), este erou al Primului Război Mondial.²¹

Același Constantin Sarry îl prezintă și pe colaboratorul său la ziar, **Petre V. Papadopol**: „*unul din pionierii învățământului dobrogean..., din protagoniștii culturii românești în provincia transdanubiană....Câtă putere de muncă, câtă intensitate de voință, câtă pricepere, câtă conștiință de datorie și demnitate, cât foc sacru și cât entuziasm n-a dus el cu sine în mormânt...*”

Dacă Petre Ștefănescu a însemnat pe terenul arid al învățământului dobrogean, pe omul de temperament, celălalt, Petrache, a întrupat pe omul de caracter. Dascăl născut iar nu făcut, Papadopol își înțelegea menirea și ținea s-o îndeplinească.

Tulcean de origine, elev al celei dintâi Școli Normale din Constanța, Dobrogean pur nu numai de sânge ci și de suflet, și-a închinat întreaga muncă și inteligență țăranelui nostru.”

Colaborator al „Dobrogei June”, de la primul număr, Petre Papadopol ținea să scrie panagiricul la fiecare local de școală sau biserică înființată în Dobrogea.

„Tată el însuși de copii își adora și își forma cu același cult și răbdare, și copiii dela școală, iar când, rănit de moarte, l-am văzut evacuându-se de la Turtucaia, într-o căruță condusă de sanitarul jurist, pentru a-și încheia peste câteva zile viața pe un pat de spital, atâta a mai ținut și a mai putut să-mi spună:

- Să ai grijă de copii!...

*Am avut impresiunea că în momentul acela suprem, Papadopol îmbrățișa, ca și Hristos, cu buna lui privire părintească, pe toți copiii de pe lume”.*²² Grec de etnie, Petre Papadopol s-a născut la Tulcea, în 1877, a urmat școala primară în orașul natal, apoi, a intrat, ca bursier, la Școala

¹⁹ I. Georgescu, *op. cit.*, p. 469.

²⁰ Filofteia Rotaru, *Rolul școlii normale și al corpului învățătoresc în sistemul instrucției școlare din provincia trandanubiană*, în „Colegiul Pedagogic «Constantin Brătescu». Valori ale civilizației românești în Dobrogea”, Constanța, 1993, p. 45.

²¹ I. Georgescu, *op. cit.*, pp. 648, 649.

²² Const. N. Sarry, *Pentru Patrie. Vitejii dobrogeni*, în „Dobrogea Jună”, XIII, nr. 33, 23/6 iulie, 1919, p. 1.

Normală din Constanța. La desființarea acesteia, a urmat cursurile Școlii normale „Carol I” din Câmpulung, unde și-a luat diploma în 1899. A fost numit învățător la Mamut-Cuius (Izvorul Mare, azi) din județul Constanța, de unde, peste doi ani, a fost transferat la școala din Pantelimonul de Sus.

Grație meritelor și implicării sale, a fost transferat la școala din Anadalchioi, unde, timp de 10 ani, s-a remarcat în mod deosebit, fiind, imediat, avansat ca institutor.²³ A fost institutor și la Școala nr. 2 Constanța.²⁴

Încă de la înființarea Asociației învățătorilor și învățătoarelor din județul Constanța (12 martie 1912), acesta a fost ales președinte.

Din dragoste pentru elevii săi, a publicat piese de teatru, pentru a fi prezentate de copii cu diferite prilejuri: *Crăciun – „piesă morală în 3 acte pentru pomul de Crăciun”, Unirea Principatelor – „piesă patriotică în 3 acte, destinate obișnuirilor serbări școlare de 24 Ianuarie și Jubileul de 50 de ani de la mărețul act al Unirii”* (1908), *Din trecutul neamului – „cinci piese teatrale pentru înțelegerea istoriei naționale de către elevi și săteni”* (1911).²⁵ S-a implicat în viața comunității, înființând Banca populară „Învieră”, care, în 1913, avea un capital de peste 35 000 lei.²⁶

Dovadă a activității sale și în acest domeniu, a participat la concursul de controlori ținut, în 1912, la Casa Centrală a băncilor populare din București, reușind „*cu distincțiune*” în competiția cu ceilalți 71 de candidați. Ca urmare, pe 1 noiembrie 1912, prin Decret Regal, a fost numit controlor al băncilor populare și al cooperativelor sătești, cu postul în județul Dorohoi.

„*Modest ca toți oamenii harnici și harnic ca toți cei modești, amicul nostru care, prin coloanele acestui ziar și prin conferințele ținute în diferite ocazii, s-a distins și ca scriitor cu inimă și cu talent, vede astăzi o parte din visul său împlinit și succesul său trebue să-l încânte cu atât mai mult, cu cât el l-a dobândit prin propriile sale forțe*”.²⁷

Făcând parte din contingent 1900, sublocotenent Petre Papadopol a participat în Primul Război Mondial, încadrat fiind în Regimentul 74 Infanterie. A murit pe 26 iulie 1916, în spitalul din Călărași, lăsând în urmă o soție și 3 copii.²⁸ Comunitatea nu l-a uitat. În ziua de Sf. Petru a anului 1919, „*s-a oficiat în biserica din Anadalchioi un parastas pentru odihna sufletului fostului diriginte al școlii din localitate, mai târziu controlor al*

²³ Apud Constantin Cheraidoglu, *op. cit.*, p. 270.

²⁴ I. Georgescu, *op. cit.*, p. 469.

²⁵ Constantin Cheraidoglu, *Grecii Constanței vechi*, UER Press, București, 1922, p. 241.

²⁶ Apud Constantin Cheraidoglu, *op. cit.*, p. 270.

²⁷ Ce-sar, *Galeria noastră. Prin el însuși*, în „Dobrogea Jună”, IX, nr. 18, 10 decembrie 1913, p. 1.

²⁸ Remus Macovei, *De la Turtucaia la Budapesta...*, p. 242; Idem, *Omagiu eroilor...*, p. 60.

băncilor populare, Petre V. Papadopol. Cu această ocazie, dl. Bonjug, actualul diriginte al școlii, a ținut o prea frumoasă cuvântare”²⁹

Drept recunoștință, o stradă în Constanța poartă numele sublocotenentului Petre Papadopol.

Titus Gh. Budac

Articolul serialului privitor la Titus Budac este scris de tatăl lui, care subliniază că eroismul fiului său nu este singular, ca el fiind mulți dobrogeni, trecuți, oficial, la „dispăruți”.

„...fiul meu a fost un băiat modest, ca toți feciorii noștri dobrogeni, și-a făcut datoria așa cum trebuia s-o facă orice român conștient, și-a preferat să-și servească viața, decât să se întoarcă fără izbândă.

Din cauza nenorocitei evacuări a Constanței neputând lua din casă decât hainele cu care eram îmbrăcat, mi s-a jefuit tot agonisitul, perzându-mi-se și actele lui Titus.

După câte îmi amintesc, el e născut în comuna Almalău, plasa Ostrov, (unde eram notar) în luna octombrie 1894.

Cursul primar l-a urmat în școlile de la Cuzgun³⁰ și Urluia. A absolvit 4 clase la gimnaziul Știrbei Vodă din Călărași, după care a intrat la Școala de Marină din Constanța, unde a urmat 2 ani. Neavând vocație pentru marină și profitând de transformarea gimnaziului «Mircea» dela Constanța în liceu, s-a înscris la acel liceu, făcând într-un an clasele 5-a și 6-a, după care a intrat în Școala militară de infanterie dela București, de unde a fost avansat sublocotenent (al 2-lea la clasificare) și repartizat la regimentul Constanța No. 34. Dornic de a se cultiva, în orele libere de serviciu, pe lângă cunoștințele sale de ofițer, s-a preparat și a dat în particular examen de clasa a 7-a la liceul «Mircea», iar de clasa 8-a la liceul din Silistra, obținând diploma de bacalaureat, cu câteva luni mai înainte de mobilizare.

Meritul său e și mai mare, căci cursul secundar superior l-a făcut mai mult pe spesele sale, servind ca pedagog la Școala normală de învățători din Constanța și dând meditații la câțiva elevi de familii avute, căci eu cu modestul meu salariu de 120 lei lunar, ca slujbaş inferior, nu puteam să-l ajut decât cu prea puțin, având de întreținut la studii cu plată (1000 lei anual) la liceul militar din Iași, pe băiatul cel mare, Budac Petre, actual căpitan la regimentul 4 jandarmi din Iași și student la facultatea de drept a Universității de acolo, care de asemenea a luptat pentru pământul scumpei Dobroge, ca locotenent la regimentul 35 Matei Basarab, căzând grav rănit de un obuz la luptele din Cobadin.

²⁹ Apud Constantin Cherașidoglu, *op. cit.*, p. 270.

³⁰ Azi, Ion Corvin, jud. Constanța.

Când l-am petrecut la gară cu ocazia plecării spre datorie, ultimele cuvinte ale lui Titus au fost: «Să ne vedem sănătoși și nu uita să mă înscrii la Facultate». Nu mi-am închipuit că sărutul din acel moment va fi sărutul morții.

Camarazii supraviețuitori povestesc că la Oltenița, cu ocazia imbarcării regimentului spre a fi trecut dincolo de Turtucaia, s-ar fi petrecut o scenă de duioșie, care i-a făcut pe mulți să plângă. Pentru o oarecare greșală, câțiva ofițeri au fost pedepsiți disciplinar cu mutarea la alte companii, Între tinerii pedepsiți era și Titus. Soldații observând lipsa lui și aflând despre mutarea-i la altă companie, uitând pentru moment regulile disciplinei, au plecat în corpore la comandantul regimentului, rugându-l cu insistență să le dea pe ofițerul lor, care i-a învățat ca un părinte pe copiii lor, și cu ei în frunte vor merge și la Sofia, nu numai la Turtucaia. Colonelul văzând că gestul acesta contra disciplinei, provine din dragoste curată, din devotament și iubirea solidară ce acest ofițer a știut s-o insufle oamenilor din compania sa, mișcat până la lacrimi, le-a satisfăcut dreapta lor cerere, ordonând ca Titus să treacă la vechea lui unitate. Soldații l-au ridicat pe brațe, sărutându-l și la triumf l-au dus la vasul de imbarcare. Cu el au trecut la Turtucaia, cu el au luptat vitejește și cu el au murit mai toți, căci numai cinic dintre ei mai sunt în viață.”

În continuare, tatăl relatează ce i-a spus „un prieten al meu mobilizat ca șofer la divizie”, care, la rândul său povestește cele aflate de la soldatul ordonanță al lui Titus Bundac, Azamat, tătar dintr-o comună din plasa Mangalia.

„În ziua de 23 August 1916 (cu o zi înainte de căderea Turtucaiei) fiind cu automobilul la Oltenița, zărește pe Azamat trecând pe stradă și-l strigă pe nume.

Soldatul recunoscându-l îl întrebă dacă a venit de mult timp cu automobilul la Oltenița și dacă nu cumva în acest interval a zărit pe Domnu Su-Loctinent Budac? La răspunsul negativ al șoferului, Azamet îi spune că se găseau în tranșee la Turtucaia, când s-a dat atacul, Titus s-a desbrăcat de pelerină și chipiu, luând capela, arma și cartușele, a scos actele și portmoneul din buzunar și a plecat la atac cu trupa, lăsând toate acestea lui Azamat cu ordinul de a sta acolo în tranșee și a-l aștepta până vine înapoi. Peste câteva ceasuri, tranșeele fiind bombardate și astupate de proiectilele artileriei dușmane, ordonanța a eșit din ele, a venit spre Dunăre, întrebând pe soldații izolați ce-i găsea despre soarta ofițerului și unității sale.

Spunându-i-se că regimentul a fost decimat și că s-a retras la Oltenița spre refacere, dânsul a venit acolo ca să-l caute și negăsindu-l, întrebă pe șofeur ce să facă? La sfatul șoferului ca să vie la Constanța și să predea familiei lucrurile, actele și banii, dânsul după un moment de

gândire răspunde: Moi Ovidi (măi Ovidiu) Da mini merjim Costanța și ducim la Domni Budac calabalâc și întribat undi ai lăsat Domni Titu? și spâs la mine?

Mergi napoi Tutracan, poți găsit Domni Su-Loctinent, poți rănit, poți ișpital.

Dar dacă o fi murit, îl întrerupe șofeurul?

La gândul morței, ochii lui Azamat s-au umplut de lacrimi apoi reculegându-se, spuse hotărât: Dacă el murit, mergi murit și la mini...

Și s-a dus înapoi bravul Azamat, și se vede bine că a murit, căci nu se mai știe nimic de dânsul. Cercetând la regiment, mi s-a răspuns oficial că figurează pe aceeași listă a dispăruților, în care este trecut și iubitul său «Su Loctinent»". Tatăl încheie articolul cu o veste bună: constituirea unui comitet alcătuit din 5 persoane, în frunte cu învățătorul Popovici, pentru ridicare unui monument în cinstea eroilor, la Urluia. Între eroi: locotenentul Aron Teodor (fostul diriginte al școlării), „Titus al meu” și alții.³¹

Într-adevăr, pe 23 august/5 septembrie 1916, sublocotenentul Titus Gh. Budac cădea la datorie în luptele de la Turtucaia.³² Acesta fusese instructor al cercetașilor de la Liceul „Mircea cel Bătrân” și numele său apare scris cu litere de aur pe placa de bronz închinată cercetașilor liceului căzuți în Primul Război Mondial, realizată de sculptorul Ion Jalea, și el fost elev al instituției, rămas infirm la Mărășești.³³

Și numele lui este purtat de o stradă din Constanța.

Sunt mulți soldații care au căzut apărând fiecare fărâmbă de pământ românesc cu chiar viața lor. Aceștia sunt doar câțiva dintre eroii cărora le suntem atât de datori...

EIGHT HEROES FROM DOBROGEA OF THE FIRST WORLD WAR FALLEN IN BATTLE. WE OWE THEM...

-abstract-

Key Words: First World War, Turtucaia, Dobrogea, heroes.

With a bit of luck their names were given to some streets. They did not have high military ranks, they are often not even recorded as names in

³¹ George Budac, *Pentru Patrie. Vitejii dobrogeni*, în „Dobrogea Jună”, XIV, nr. 15, 18 martie 1920, p. 1.

³² Costin Scurtu, *Armata terestră română din Dobrogea*, vol. 1 (1829-1919), Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2008, p. 95; Remus Macovei, *De la Turtucaia la Budapesta...*, p. 93.

³³ Lavinia Dumitrașcu, *Liceul „Mircea cel Bătrân” ...*, p. 58.

history books. And yet, they were cannon fodder , especially in the battles of Dobrogea in 1916. They had gone to the front with the determination to defend their country. This article is centered on only eight of them, heroes of Dobrogea who fell in the battles for the defense of our home: Gh. Gh. Popa, Achile N. Sarry, Marin Perianu, Nicolae N. Roșculeț, Nicu N. Mandai, Petre Ștefănescu-Dobromir, Petre V. Papadopol, Titus G. Budac.